

TRESTNÍ ZÁKONÍK

zákon č. 40/2009 Sb.
ze dne 8. ledna 2009

ve znění:

zák. č. 306/2009 Sb., zák. č. 181/2011 Sb., zák. č. 330/2011 Sb., zák. č. 357/2011 Sb.,
zák. č. 375/2011 Sb., zák. č. 420/2011 Sb., zák. č. 193/2012 Sb., zák. č. 360/2012 Sb.,
zák. č. 390/2012 Sb., zák. č. 399/2012 Sb., zák. č. 494/2012 Sb., zák. č. 105/2013 Sb.,
zák. č. 241/2013 Sb. nálezu č. 259/2013 Sb., zák. č. 105/2013 Sb.
a zák. č. 141/2014 Sb.

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

ČÁST PRVNÍ OBECNÁ ČÁST

HLAVA I PŮSOBNOST TRESTNÍCH ZÁKONŮ

V trestním zákoníku je výslovně upravena jeho časová působnost (§ 2 a 3) a působnost místní (§ 4 až 11), zatímco osobní působnost (hmotněprávní exempce) je ponechána ústavněprávní úpravě (srov. zejména čl. 27 a čl. 65 Ústavy).

Princip zákazu retroaktivity navazující na zásadu zákonitosti trestního práva vyjádřenou v ustanovení § 12 odst. 1, tj. zásadu, že jen zákon stanoví, co je trestným činem a jaké sankce lze za jeho spáchání vyvozovat (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*), je dále rozveden zejména v ustanoveních o časové působnosti trestních zákonů. Z nich vyplývá především požadavek, aby na čin byl aplikován trestní zákon účinný v době jeho spáchání a zákaz použití pozdějšího zákona k tíži pachatele, a tedy dovoLENÉ použití pozdějšího zákona ve prospěch pachatele.

Díl 1 Žádný trestný čin bez zákona

§ 1 Zákaz retroaktivity

Čin je trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena dříve, než byl spáchán.

1. Retroaktivitou se rozumí **zpětná (časová) působnost** zákona či jiného právního předpisu, tzn. že právní norma se vztahuje i na skutečnosti či právní poměry, které z hlediska času nastaly ještě před její účinností. Obecně ovšem platí, že právní norma nepůsobí zpětně, nýbrž reguluje jen takové vztahy, které vznikly až od její účinnosti. Toto pravidlo se zde promítá formulací zákazu zpětné časové působnosti trestního zákona jako základního předpokladu pro respektování trestního práva hmotného jako práva zákonného (zásada zákonnosti).

2. K pojmu **účinnost** právního předpisu viz § 3 zák. č. 309/1999 Sb., o Sbírcě zákonů a o Sbírcě mezinárodních smluv.

3. V tomto ustanovení je vyjádřen **zákaz zpětné působnosti** trestního zákona na čin spáchaný před jeho účinností, jenž v době spáchání nebyl trestným. Čin (skutek) je tedy trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena dříve, než byl spáchan. Jde o nejobecnější vyjádření principu „žádný trestný čin a žádný trest bez zákona“, který je pak dále rozveden zejména v § 2 a 3.

4. V ústavněprávní rovině tato úprava navazuje na znění čl. 39 Listiny, v němž je definována zásada zákonnosti, a čl. 40 odst. 6 Listiny (zásada zákazu retroaktivity v neprospěch pachatele). Z pohledu mezinárodněprávních závazků České republiky pak znění zákona odpovídá požadavkům vyplývajícím např. z čl. 7 odst. 1 Úmluvy, z čl. 15 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (vyhl. ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.).

5. Již z obsahu tohoto ustanovení lze dovodit, že se jedná jen o zákaz retroaktivity k tíži pachatele (*in malam partem*), nikoliv však o zákaz retroaktivity v jeho prospěch (*in bonam partem*). Naopak z § 2 a 3 lze dovodit povinnost použít ve prospěch pachatele pozdější, pro něj příznivější zákon, než ten, který byl účinný v době spáchání činu.

6. K pojmu **doba spáchání činu** – viz výklad k § 2 odst. 4, bod 29.

7. Toto ustanovení se uplatní i ve vztahu k trestní odpovědnosti právnické osoby, neboť zák. o tr. odpovědnosti práv. osob neupravuje zákaz retroaktivity a jeho aplikace není z povahy věci vyloučena (srov. § 1 odst. 2 zák. o tr. odpovědnosti práv. osob).

8. Rovněž ohledně mladistvých se s ohledem na ustanovení § 1 odst. 3 z. s. m. uplatní ustanovení § 1, když zákon o soudnictví ve věcech mládeže neobsahuje úpravu zákazu retroaktivity.

Judikatura:

Článek 7 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod se neomezuje na zákaz retroaktivní aplikace trestního zákona v neprospěch obviněného. Zakotvuje též obecnější princip, že pouze zákon může definovat trestný čin a stanovit tresty (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), jakož i princip, že trestní zákon se nesmí vykládat extenzivně v neprospěch obviněného, např. za pomoci analogie. Z toho vyplývá, že trestný čin musí být v zákoně jasně definován. – **ESLP *Kokkinakis proti Řecku* (stížnost č. 14307/88)**

1. Ústava České republiky není založena na hodnotové neutralitě, není jen pouhým vymezením institucí a procesů, ale vdehuje do svého textu i určité regulativní ideje vyjadřující základní nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti. Ústava akceptuje a respektuje princip legality jako součást celkové koncepce právního státu, neváže však pozitivní právo jen na formální legalitu, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich obsahově materiálnímu smyslu, podmiňuje právo respektováním základních konstitutivních hodnot demokratické společnosti a těmito hodnotami také užití právních norem měří. To znamená i při kontinuitě se „starým právem“ hodnotovou diskontinuitu se „starým režimem“. Toto pojetí ústavního státu odmítá formálně racionální legitimitu režimu a formální právní stát. Ať jsou zákony státu jakékoliv, ve státě, který se označuje za demokratický a proklámá princip svrchovanosti lidu, nemůže být žádný jiný režim legitimní, než režim demokratický.

2. Nezbytnou součástí pojmu promlčení trestněprávního stíhání je vůle, snaha a ochota státu trestný čin stíhat. Bez tohoto předpokladu nemůže být naplněn ani obsah pojmu promlčení, ani smysl tohoto právního institutu. Teprve dlouhodobé vzájemné působení pachatele, že může být potrestán, zakládá smysl promlčení. Pokud stát určité trestné činy a určité pachatele stíhat nechce, je promlčení zbytečné: v těchto případech běh promlčecí lhůty ve skutečnosti neexistuje a promlčení samo o sobě je fiktivní.

3. Otázka procesních předpokladů trestní stíhatelnosti vůbec, a tím spíše otázka promlčení, nepatří v České republice ani v jiných demokratických státech do oblasti těch základních práv a svobod principiální povahy, jež jsou součástí ústavního pořádku. Ústava ani Listina základních (a ne jiných) práv a svobod neřeší detailní otázky trestního práva, nýbrž stanoví nesporné a základní konstitutivní principy státu a práva vůbec. Listina v čl. 40 odst. 6 se zabývá tím, které trestné činy lze stíhat (totiž ty, jež byly vymezeny zákonem v době, kdy byl čin spáchán), a neupravuje otázku, jak dlouho lze tyto činy stíhat. – **Pl. ÚS 19/93 (uveřejněn pod č. 14/1994 Sb.)**

Pravidla liberálního demokratického právního státu vyžadují, aby vina pachatele byla autoritativně konstatována jen ohledně takového jednání, o němž mohl pachatel, v době kdy se ho dopouštěl, důvodně předpokládat, že jde o jednání trestné, a to s ohledem na obsah tehdy účinného trestního zákona, nebo tam, kde je to třeba, s ohledem na ustálenou a obecně dostupnou judikaturu obecných soudů. Tento závěr plně koresponduje i s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, tak jak byla např. uvedena v rozhodnutích ve věci *Kokkinakis vs. Řecko* (14307/88, § 52) a *Cantoni vs. Francie* (17862/91, § 29). – **I. ÚS 558/01**

Související ustanovení:

§ 2 až 3 – časová působnost, § 12 – zásada zákonnosti a zásada subsidiarity trestní represe, § 13 – trestný čin, § 110 – trestní zákon

Související předpisy:

Všeobecná deklarace lidských práv, – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (vyhl. č. 120/1976 Sb.), – Úmluva, – Ústava, – Listina, – zák. č. 309/1999 Sb., o Sbírci zákonů a o Sbírci mezinárodních smluv

Literatura:

Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1–44.
Repík, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002.

Beran, K. Zpětná působnost nového trestního zákoníku na trestné činy spáchané před 1. 1. 2010. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, s. 42 a násl.

Kratochvíl, V. Listina základních práv a svobod ve vztahu k Evropské úmluvě z pohledu zákazu retroaktivity trestního zákona in malam partem. *Kriminalistika*, 1994, č. 1, s. 34 a násl.

Díl 2 Časová působnost

§ 2 Trestnost činu a doba jeho spáchání

(1) Trestnost činu se posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, jestliže to je pro pachatele příznivější.

(2) Jestliže se zákon změní během páčání činu, užije se zákona, který je účinný při dokončení jednání, kterým je čin spáchán.

(3) Při pozdějších změnách zákona, který je účinný při dokončení jednání, jímž je čin spáchán, se užije zákona nejmírnějšího.

(4) Čin je spáchán v době, kdy pachatel nebo účastník konal nebo v případě opomenutí byl povinen konat. Není rozhodující, kdy následek nastane nebo kdy měl nastat.

K § 2

1. Pojem **působnost trestních zákonů** vyjadřuje vymezení okruhu společenských vztahů, na které se vztahuje trestněprávní úprava, a stanovení podmínek, za jejichž splnění se v nich trestní zákony uplatňují, a to podle hlediska časového, místního, osobního a věcného jejich působení. Proto se rozlišuje působnost zákonů časová, místní, osobní a věcná.

2. **Místní** působnost trestních zákonů vymezuje okruh činů (skutků), na které se s ohledem na místo jejich spáchání bude vztahovat český trestní zákoník. Místní působnost je výslovně upravena zejména v ustanoveních § 4 až 9.

Působnost **osobní** je vymezením okruhu osob, na které se vztahují trestní zákony, anebo které osoby jsou naopak z působnosti trestních zákonů vyňaty. Jde o tzv. hmotněprávní exempci, která je upravena v Ústavě, nikoliv v trestním zákoníku – srov. čl. 27 a čl. 65 Ústavy. Naproti tomu **zák. o tr. odpovědnosti práv. osob** má výslovnou úpravu své osobní působnosti, když v § 6 obsahuje výčet právnických osob, u nichž je vyloučena trestní odpovědnost za trestný čin.

Věcná působnost trestních zákonů vymezuje okruh zájmů České republiky, cizího státu či mezinárodní organizace, kterým se s ohledem na jejich význam a hodnoty poskytuje trestněprávní ochrana tím, že jako na trestné činy se na ně vztahuje český trestní zákoník. Trestní zákoník se tedy uplatní na trestné činy fyzických a právnických osob (u posléze uvedených osob za podmínek zák. o tr. odpovědnosti práv. osob); u mladistvých se trestný čin nazývá proviněním.

3. V ustanoveních § 2 a 3 je upravena **časová působnost trestních zákonů**, která vymezuje dobu a časové podmínky, za nichž působí trestní zákony. Právní úprava časové působnosti se uplatní především při posouzení otázky, v jakém období (odkdy dokdy) určitý čin podléhal trestněprávní regulaci, zda s jeho spácháním byla již spojena trestní odpovědnost, anebo zda naopak takový čin byl beztrestný. Úprava časové působnosti navazuje na princip **zákazu retroaktivity**, resp. zákazu retroaktivity v neprospěch pachatele – viz výklad k § 1, bod 5, a blíže tento princip rozvádí a konkretizuje. V tomto smyslu je vyjádřena zásadou *nullum crimen sine lege praevia, nulla poena sine lege praevia* (žádný trestný čin bez předchozího zákona, žádný trest bez předchozího zákona). Základem úpravy časové působnosti v těchto ustanoveních je respektování zákazu retroaktivity (tj. zpětné časové působnosti) k tíži pachatele, zásada aplikace trestních zákonů účinných v době spáchání činu (jakožto důsledek zákazu zpětné časové působnosti) a povinnost použít jakýkoli pozdější, pro pachatele příznivější zákon, pokud v době od spáchání činu do okamžiku rozhodnutí o něm dojde ke změně (popřípadě i k opakované změně) trestních zákonů.

4. **Činem** ve smyslu tohoto ustanovení se rozumí skutek, nikoliv jeho možné právní posouzení, tedy nejde zde o pojem trestný čin. K tomu blíže výklad u § 13 odst. 1. Proto není podstatné, že trestný čin v pozdějším trestním zákoníku není označen stejně jako v dřívějším, že má jiný název a že nejde ani o zcela totožné slovní vyjádření některého ze zákonných znaků skutkové podstaty (usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 8 Tdo 402/2012). Rozlišování pojmu skutek a trestný čin je při posuzování časové působnosti trestních zákonů také významné v případě souběhu trestných činů, zvláště jde-li o případ jednočinného souběhu.

5. Ustanovení o časové působnosti trestních zákonů se rovněž vztahuje i na působnost zákonů, na které odkazuje trestní zákon ve svých banketních či odkazovacích dispozicích (např. autorský zákon, devizový zákon – R 35/1994), nebo které obsahují pojmy vymezující některé znaky skutkové podstaty (např. pojem střelné zbraně vymezuje zákon o střelných zbraních a střelivu – R 36/1998-I).

6. Použití ustanovení o časové působnosti trestních zákonů (§ 2 a 3) se uplatní i na všechny pozdější zákony, kterými se mění či doplňuje stávající tr. zákoník, pokud nebudou obsahovat vlastní ustanovení o časové působnosti, popřípadě ustanovení přechodná. Jestliže novela trestního zákona obsahuje přechodná ustanovení, tak je na místě jejich aplikace, a v takovém případě nejde o řešení otázky časové působnosti trestních zákonů.

7. S ohledem na subsidiární použití tr. zákoníku (§ 1 odst. 2 zák. o tr. odpovědnosti práv. osob, § 1 odst. 3 z. s. m.), se ustanovení o časové působnosti trestních zákonů vztahují i na **trestní odpovědnost právnických osob a mladistvých**.

K odst. 1

8. **Trestností činu** se rozumí možnost, že pachatel bude pro konkrétní čin (skutek) trestně stíhán, obžalován a uznán vinným trestným činem, a že mu za něj bude případně uložena i trestní sankce (trest, ochranné opatření). Trestnost činu tedy představuje souhrn všech podmínek, které jsou trestněprávně relevantní pro závěr o vině